

**LITTLE ROMANIA SAU CLEVELAND-UL ROMÂNILOR¹:
CONDIȚIA PREOTULUI GRECO-CATOLIC ÎN COMUNITATEA
ROMÂNŢO-AMERICANĂ. STUDIU DE CAZ - BISERICA SFÎNTA
ELENA DIN CLEVELAND, OHIO (1905-1935)**

CARMEN STÎNEA,
Arhivele Canton, Cleveland-Ohio
PETRICĂ STÎNEA,
Parohia Sf Elena, Cleveland-Ohio

**Little Romania or Romanians' Cleveland: II. The Status of the Greek-Catholic Priest in the
Romanian-American Community.
Case Study: Saint Helena Church in Cleveland, Ohio (1905-1935)**

ABSTRACT

The present study analyses aspects related to the status of the Romanian Greek-Catholic priest in America (salary, accommodation, relations with believers, and the Romanian-American society) following the particular case of *Saint Helena* Parish in Cleveland, Ohio, for 30 years.

The research is largely based on the *Minutes of the Greek-Catholic Parish of Cleveland, Ohio (1905-1935)*, discovered in the archives of *Saint Helena* Church. The researchers also used *The Minutes of the U.S. Priests' Conferences, 1914-1922*, and the records of marriages, baptisms, and deaths of parish members: *Registrum Baptizatorum of Saint Helena Church, 1905-2021*, *Registrum Matrimoniorum 1905-2021*, *Combined register (baptism, marriages, deaths), 1909-1919*, *Registrum Mortuorum, 1919-2021*.

In the period between 1905-1935, *Saint Helena* parish was administered in turn by eight priests: Epaminonda Lucaciu, Alexandru Nicolescu, Aurel Hațegan, Ioan Vanca, Ioan Spataru, Victor Vamoși, Victor Crișan, George Băbuțiu. All were graduates of theological institutes, and most of them knew Hungarian, German, Italian and Latin. Well trained theologically and intellectually, these priests were sincerely involved in the progress of the new churches in America.

The work performed by these first priests in organizing the religious and cultural life of the Romanians in America was titanic, and the difficulties they encountered were huge. Their primary attribution was performing religious services, but, in addition to this activity, they set up new parishes, created tiny schools around the churches in which they tried to teach children catechesis and notions of the Romanian language, history and culture, and published newspapers and books in the Romanian language. Also, the priests provided social assistance to Romanian believers in America, helping them in times of economic crisis, when many Romanians lost their jobs.

¹ Sub un titlu general, *Little Romania sau Cleveland-ul românilor*, intenționăm să publicăm o serie de articole ce vor avea drept scop recuperarea istoriei românilor americani, a poveștilor lor, pentru că integrarea românilor în societatea americană, pragmatică, lipsită de sentimentalisme, înseamnă și despărțirea de moștenirea culturală românească (avem în vedere a doua generație de români, născută aici) și aruncarea ei la gunoi: obiectele aduse din țară, cărțile în limba română, costumele populare vândute la celebrele Garage Sale ori donate instituției *Salvation Army* de către nepoți ori strănepoți. Primul studiu din această serie, intitulat *Personalities of the Romanian Diaspora from Cleveland: Theodore Andrica, "the broken English editor"* a fost publicat în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, SN, XI (XLVII), 2020, p. 217-226.

Constantly subjected to harsh public control, these priests had to offer the image of an impeccable priest from all points of view. Sometimes they were praised and denigrated through the Romanian press in America and Transylvania, but one thing is certain: without these true missionary pioneers, the Greek-Catholic churches in America would not have existed.

Cuvinte-cheie: emigranți, preoți greco-catolici misionari, Transilvania, comitet parohial, probleme financiare

Keywords: immigrants, missionary Greek-Catholic priests, Transylvania, church committee, financial problems

Motto:

„Cei cari nu cunosc referințele vieții de aici vor zâmbi, cugetând că noi ne îmbogățim aici, materialicește, căci nu știu câte jertfe să recer din partea unui misionar conștiincios, care voiește să-și salveze turma. Acasă când se întâlnesc cu un misionar prima întrebare este-câte mii de dolari ai strâns, și nici unul nu întreabă prin câte suferințe ai trecut, cât ai răbdat, până ai avut și tu fericirea de a te vedea iarăși la vatra părintească. Nimeni nu cugetă la călătoriile nesfârșite și foarte obositoare, nimeni la cheltuielile neîntoarse, nimeni la multe alte ce nu le înșirăm aici, și cari trebuie să le sufere preotul în această țară liberă unde nimic nu poți impune cu sila, ci numai cu tactică și bunăvoință... Deci preoți cu tragere de inimă trebuie acestui popor, care și așa din cauza asupritorilor și-au părăsit ce au avut mai scump în lume și din a căror pricină sunt supuși și aici la grele încercări... preotul trebuie să fie gata a se jertfi oricând, chiar cu dauna sa proprie”².

Emigrarea românilor în Statele Unite ale Americii este un fenomen complex început în secolul al XIX-lea, fenomen care continuă încă, mulți compatrioți dorindu-și să preschimbe mirajul Americii în realitate și să ajungă să trăiască în această țară o viață „ca în filme”. Venite în diferite valuri, generațiile de români se vor distinge unele de altele prin motivația venirii aici, educație, religie, scopuri. Putem spune, fără teama de a greși, că fără generația venită la cumpăna dintre veacul al XIX-lea și al XX-lea, românii nu ar avea în America biserici sau societăți culturale. Generațiile venite după cel de-al Doilea Război Mondial nu au mai simțit la fel ca predecesorii lor, iar, paradoxal, cei veniți cu Loteria Vizelor, generația venită la îngemănarea altor două secole, deci după o sută de ani, nu se regăsește în societățile și, mai cu seamă, în bisericile construite cu atâta trudă de strămoșii lor. Menținerea acestor așezăminte în viață e o sarcină dificilă pentru generația actuală, pentru că necesită timp (principală modalitate de a ajuta o biserică în America este voluntariatul), încât ne întrebăm care va fi soarta acestora în anii următori.

² Hațegan 1911, p. 29.

Sosită la întrepătrunderea veacului al XIX-lea cu cel de-al XX-lea, prima generație de români emigrați în America (cu precădere, transilvăneni) a fost compusă în mare parte din țărani, având slabe noțiuni de scris-citit. Persoanele cunoscătoare ale vreunei meserii sau intelectualii au reprezentat un procent aproape nesemnificativ din acest val de emigrare. Nou-veniții nu cunoșteau limba engleză și mulți dintre ei nu au fost în stare niciodată să o vorbească.

În orașele în care s-au stabilit, românii au format comunități, așa-numitele "ethnic neighborhood-uri" care se întindeau pe câteva străzi învecinate, aducându-și cu ei modul lor de viață și obiceiurile, pe care au încercat să le adapteze noului mediu³. Brusc, însă, au trebuit să se transforme din simpli agricultori în muncitori necalificați în marile fabrici americane, mentalitatea lor fiind supusă iremediabil schimbării. Munca în fabrică i-a făcut mai disciplinați și, mai cu seamă, i-a învățat că trebuie singuri să se protejeze, creându-și în scurt timp societăți de ajutor în caz de boală sau deces și biserici. Ei au considerat că se pot organiza prin propriile forțe, chiar dacă, la început, într-un cerc închis: serviciu, pensiune (*boarding house*), societatea românească și biserică și chiar au reușit, creând niște instituții viabile (unele) și actualmente.

Biserica a fost resimțită ca o necesitate spirituală și socială, în urma șocului cultural pe care emigranții l-au avut în momentul descinderii în societatea americană. La ridicarea așezămintelor bisericesti au contribuit majoritatea românilor, deși au fost destui care nu au înțeles rostul acestora, fiind contrariați de lăsarea unor valori în țări străine, de la care, ei, cei reveniți în „patria veche”, nu mai puteau avea vreun beneficiu. Este cert faptul că, la începuturile emigrației în Statele Unite, persoanele venite nu au avut scopul de a rămâne aici, ci de a câștiga rapid o anumită sumă de bani cu ajutorul căreia, întorși acasă, să își poată înjgheba un viitor mai sigur. Ridicarea acestor biserici a necesitat timp, bani, și un efort extraordinar venit deopotrivă atât din partea credincioșilor cât și din partea preoților.

Aducerea de preoți de acasă pentru a oficia în bisericile românești nu a fost deloc un lucru ușor, iar pentru preotul nou-venit, o parohie româno-americană a însemnat un nou șoc, pe lângă cel cultural pe care orice emigrant îl are intrând în societatea americană. Se poate spune că un preot român venit în America era și este încă supus unui *double shock*, pentru că o parohie în America se deosebește radical de o parohie din țară. Creionăm în cele ce urmează principalele deosebiri

³ Crearea unui "neighborhood" nu este un fenomen specific românesc. Italienii, polonezii, evreii, irlandezii, veniți la început de secol XX în Cleveland au creat și au trăit în astfel de comunități compacte, privite de către americani cu neîncredere, în special datorită obiceiurilor aduse de acasă, pe care nou-veniții le practicau și pe care americanii nu le înțelegeau. Aceștia nu erau de acord cu tendința străinilor de a se stabili în grup, comunitățile etnice fiind percepute ca un handicap major în fenomenul de asimilare a emigranților în societatea americană (vezi Miller, Wheeler 1996, p. 103-104).

dintre o parohie rurală din Transilvania și o parohie românească din America, deosebiri care persistă și în prezent.

Prima diferență majoră se referă la modul de constituire a bisericilor românești. Acestea, fie că au fost greco-catolice, fie ortodoxe, nu s-au înființat pe bază de autoritate superioară bisericească, ci au luat naștere la dorința credincioșilor, rezultatul fiind crearea unui sistem de organizare bazat pe o absolută autonomie locală. Parohiile greco-catolice au depins totuși de autoritatea episcopilor romano-catolici americani, care i-au împrumutat pe credincioși cu bani sau au girat împrumuturile bancare pentru construirea bisericii, condiția fiind ca noul locaș să fie pus sub jurisdicția episcopului romano-catolic al locului⁴. Preoții greco-catolici veniți în America trebuiau să respecte recomandările Congregației de Propaganda Fide: în momentul în care se trimitea vreun preot în exterior pentru asistența credincioșilor de rit propriu, era necesară prezentarea consensului în prealabil al ordinariatului locului pentru care erau destinați acești preoți, și, de asemenea, licența în scris a Propagandei, în sens contrar, aceștia nefiind admiși în serviciul sfintei slujiri. De asemenea, preoții misionari trebuiau să fie celibatari sau văduvi, Propaganda fiind anunțată în prealabil pentru care dieceză erau destinați. În momentul sosirii la destinație trebuiau să se prezinte episcopilor locului, pentru ca aceștia să le elibereze acte pentru a putea oficia Sfintele Slujbe, fiindu-le strict interzis să slujească în altă parte fără permis din partea episcopului⁵.

A doua mare diferență se referă la stabilitatea și susținerea preotului într-o parohie. Se poate spune că în anii de pionierat ai vieții bisericești românești din America, nu a existat situație în care preotul să construiască biserica, locuința parohială și să se stabilească pur și simplu acolo, păstorind credincioșii locului, zeci de ani, așa cum se întâmpla în „patria veche”. Fiecare dintre preoții misionari administra, practic, între una, două, trei sau chiar patru parohii din jur, mutându-se foarte des de la o parohie la alta. Bisericile depindeau și depind și acum aproape exclusiv de donațiile credincioșilor, iar dacă acești credincioși își pierdeau locul de muncă, susținerea bisericii și, implicit, a preotului erau în pericol. Românul, la început de secol XIX nu „emigrează pentru a se așeza definitiv într-un anumit oraș. Vine într-un oraș oarecare, caută de lucru, dacă se află, e bine, rămâne, dacă nu, se duce mai departe și umblă până află. De multe ori umblă până rătăcește și nu mai știe nimeni despre el, apoi nepricepându-l nimeni, nu-și află lucrul și pe urmă se prăpădește, moare pe undeva. Poporul român este încă în America nomad”⁶. Există teama că, nemairămânând suficienți credincioși în parohie,

⁴ Sînea 2016, p. 36.

⁵ Scrisoarea adresată Mitropoliei de la Blaj de *Sacra Congregatio de Propaganda Fide, Pro Negotiis Ritus Orientalis*, 12 aprilie 1894 (conf. Arhivele Naționale Serviciul Județean Alba, fond Mitropolia Română Unită Blaj, doc. 1926/1894, apud Sînea 2016, p. 34).

⁶ *Unirea*, Blaj, nr. 51, 23 decembrie 1905, p. 422; Sînea 2016, p. 35.

biserica va fi vândută: „Câte într-un centru de români azi se află 2.000 de persoane, mâine sunt abia 30. Așa stând lucrurile, se poate observa cum trebuie pusă baza organizării parohiilor. Azi ai 1.000 de credincioși. Mâine, 200, poimâine nici unul. De faci un pas greșit, o socoteală pripită, o lună după ce s-a deschis biserica, se poate vinde la dublă. Preotul român aici este adevărat misionar. Nu are nimic sigur și vai de el dacă nu are un reazem oarecare. Se întâmplă câteodată și aceste la anumite timpuri când fabricile sunt aproape toate închise. [...] Pe aici botezuri, cununii, înmormântări sunt foarte rare. Nu sunt familiști, nu sunt tineri cu cugetul de a se stabili aicea. Oamenii care vin sunt sănătoși și tari, altcum nu au ce căuta pe aicea. Iată pe scurt viața românului și a preotului din America”⁷.

Salarizarea preotului cădea exclusiv în sarcina comitetului parohial, iar din această cauză, izbucneau adeseori conflicte între preot și președinte, care se terminau de multe ori cu plecarea preotului în altă parohie ⁸.

Altă diferență majoră se referă la modalitatea de întreținere a bisericii și la abilitățile manageriale ale preotului. Fiind susținută exclusiv de către credincioși, o biserică în America trebuie să găsească (și actualmente, este la fel) căi de autofinanțare, guvernul american nefiind implicat în susținerea financiară a nici unei biserici. Pe lângă donațiile obișnuite, sursa majoră de venit o constituia și o constituie încă, vânzarea de mâncare tradițională românească. Comitetul parohial, împreună cu preotul organizau o serie de evenimente cultural-sociale, în cadrul cărora se vindea mâncare, banii revenind bisericii. Din acest motiv, un lăcaș de cult trebuie să fie dotat cu o sală pentru aceste evenimente și o bucătărie. Acest fapt nu e deloc neobișnuit, bisericile tuturor naționalităților din America fiind prevăzute cu astfel de facilități, în absența cărora nu se poate supraviețui. Prin urmare, veniturile depind (în mare parte) de modul de organizare a evenimentelor, și, în special, de calitatea mâncărilor vândute⁹.

Diferența cea mai neașteptată este însă, în plan psihologic, și se referă la schimbarea de mentalitate a țăranilor români, deveniți peste noapte muncitori,

⁷ *Ibidem*.

⁸ Conform proceselor-verbale ale ședințelor comitetelor parohiale, în perioada analizată, 1905-1936, trei dintre preoții bisericii *Sfânta Elena* au abandonat parohia din acest motiv.

⁹ În anul 2013, când am devenit administratorul parohiei *Sfânta Elena* din Cleveland, m-am izbit de o realitate absolut necunoscută până atunci. Biserica supraviețuia datorită donațiilor credincioșilor și, mai cu seamă, a închirierii celor două săli pe care Biserica le are, în vederea organizării de evenimente. Atunci mi-am dat seama că un preot greco-catolic din America se deosebește de un preot greco-catolic din România prin calitățile manageriale pe care trebuie să le aibă sau să le dobândească neapărat, pentru că, altfel, biserica poate intra în faliment, ca orice altă firmă. Privită din România, o parohie românească din America ridică semne de întrebare, pentru că pare de neînțeles prezența petrecerilor într-un așezământ religios. Răspunsul este simplu: aceste evenimente nu au loc în biserică, ci în sala specială destinată acestui scop, ele constituind un important mijloc de susținere financiară a bisericii și a preotului.

schimbare ce a avut efect și asupra relațiilor lor cu preotul. Românii din America și-au dorit foarte mult să aibă preoți în mijlocul lor, însă atitudinea față de aceștia va fi diferită de atitudinea lor obișnuită de acasă. Preoții veniți în America au încercat să își mențină autoritatea de lider spiritual, cultural și politic, însă nu au reușit întotdeauna. Ceea ce existase odată în Transilvania, preotul în calitate de îndrumător, nu mai era de actualitate în America.

În foarte multe cazuri, preotul este forțat să urmeze regulile interne impuse de către comitetul parohial, această inversare de roluri provocând numeroase conflicte între acesta și comitet, mai precis între preot și președintele comitetului. Cel din urmă, aflat în poziție ierarhică pe locul 2 după preot, subminează treptat autoritatea preotului, în scopul de a ajunge liderul bisericii, punând preotul pe locul al doilea. Există două explicații plauzibile ale acestui proces de transformare a președintelui (curatorului) unui comitet parohial, din ipostaza de colaborator și sprijinitor al preotului în îndeplinirea atribuțiilor acestuia, în lider absolut, mai presus de preot.

Prima explicație este strâns legată de începuturile organizării unei parohii. Din diverse motive (număr redus de preoți, neînțelegerile dintre acesta și credincioși etc), adeseori o parohie rămânea fără preot. În timpul în care locul slujitorului altarului era vacant, președintele comitetului prelua îndatoririle administrative ale acestuia, reprezentând comunitatea. El se ocupa de bunul mers al parohiei, îndeplinind toate sarcinile pe care un paroh trebuia să le îndeplinească, evident, exceptând serviciul religios. Această funcție, absolut ne semnificativă în contextul larg social american, căpăta proporții nebănuite în micro-societatea româno-americană. Pentru acești oameni simpli, needucați, care în Transilvania nu aveau nici un fel de drepturi și care nu s-au putut adapta niciodată în societatea americană neputând accede la titluri și poziții mai înalte, titulatura de președinte, "the President" al unui comitet parohial, însemna Puterea pe care ei și-o exercitau asupra unui singur angajat, preotul.

În momentul în care un nou preot venea în parohie, după o perioadă în care aceasta fusese administrată de către președintele comitetului, era foarte greu pentru cel nou-venit să preia funcția de lider. Succesul misiunii administrării unei comunități religioase din America s-a bazat și se bazează exclusiv pe propria personalitate a preotului. Dacă a fost bine pregătit, și, mai ales dacă a avut darul răbdării și al diplomației, a reușit. Pentru că, așa cum spunea și preotul Aurel Hațegan în cartea sa, în bisericile românești din America „nimic nu poți impune cu sila, ci numai cu tactica și bunăvoință”¹⁰.

Există însă și o altă explicație pentru conflictul dintre preot și președintele comitetului parohial, aceștia fiind văzuți ca exponenți ai unei lupte absurde duse între muncitori și intelectuali. Antagonismul de clasă socială a apărut încă de la

¹⁰ Hațegan 1911, p. 29.

începuturile emigrației românești în Cleveland. Prima fisură între intelectuali și muncitori a avut legătură cu primele ziare românești din Cleveland, *Românul* și respectiv, *America*. Devenit organ oficial al *Uniunii Societăților de Ajutor și Cultură*, ziarul *America* a fost considerat ziarul muncitorilor, fiind editat de către muncitori, „cu puține abilități literare”¹¹. La polul opus, ziarul *Românul* a fost editat de intelectuali: Nicolae Barbul (inginer agronom), Gavrilă Barbul (inginer de mine), Moldovan Dionise (avocat), Horea Ropcea (medic), adevărați ziariști refugiați din Transilvania. În această ultimă categorie îi semnalăm pe V. E. Moldoveanu, fost redactor al ziarului *Libertatea* din Orăștie, devenit redactorul ziarului *Românul* în perioada 1905-1928 și pe Ion Iosif Șchiopul, redactor la *Luceafarul*, 1903, *Lupta*, 1907, *Tribuna*, Arad 1909-1912, care, emigrat în America, va deveni pentru scurt timp director, până în anul 1914, al ziarului *Românul*¹². Redactorii de la *Românul* i-au acuzat pe cei din jurul ziarului *America* de faptul că, neavând educație, nu au cum să fie formatori de opinie și îndrumători culturali ai românilor din America. Conflictul dintre intelectuali și muncitori a culminat în anul 1922, când la Adunarea anuală a *Uniunii Societăților de Ajutor și Cultură*, ținută la Cleveland, reprezentanții muncitorilor au votat articolul IV din regulamentul asociației, conform căruia intelectualii erau excluși cu desăvârșire din mijlocul lor¹³. Ca răspuns, grupul de intelectuali a atacat sediul ziarului, aruncând cu pietre în geamuri. Înainte de această întâlnire, în anul 1912, la 19 decembrie, președintele de atunci al Uniunii, George Grama, s-a ridicat clar împotriva preoților, rugând muncitorii să nu se amestece cu preoții¹⁴.

Pentru clarificarea aspectelor legate de condiția preotului român în America: salarizare, cazare, relațiile cu enoriașii, relațiile cu societatea româno-americană, vom urmări cazul concret al parohiei *Sfânta Elena* din Cleveland, Ohio, în intervalul de timp 1905-1935. Analiza întreprinsă în studiul de față se bazează în mare parte pe *Protocolul proceselor-verbale ale Parohiei Greco-Catolice din Cleveland, Ohio (1905-1935)*, descoperit în arhiva bisericii *Sfânta Elena*, de asemenea, *Procesele-verbale ale Conferințelor preoților din U.S.A., 1914-1922* și registrele în care au fost consemnate căsătoriile, botezurile și decesele membrilor parohiei: *Registrum Baptizatorum of Saint Helena Church, 1905-2021*, *Registrum Matrimoniorum 1905-2021*, *Combined register (botez, căsătorii, decese), 1909-1919*, *Registrum Mortuorum, 1919-2021*.

Parohia greco-catolică *Sfânta Elena* a fost înființată de către românii veniți la sfârșit de secol XIX și început de secol XX din regiunile Alba Inferioară, Făgăraș și Târnave. Ei s-au așezat în partea de vest a Cleveland-ului, în zona cuprinsă între străzile W 45 și W 69, pe ambele părți ale bulevardului Detroit,

¹¹ Galitzky 1929, p. 107.

¹² Vezi Karda 2012, p. 189-197.

¹³ Drutz, Popoviciu 1926, p. 194-204; Galitzky 1929, p. 109; Boia 1976, p. 69-73.

¹⁴ *Ibidem*.

aproape de centrul orașului (*downtown*) și de lacul Erie, datorită faptului că această zonă era puternic industrializată, iar nou-sosiții își puteau găsi de lucru ușor. Comunitatea a crescut și s-a fortificat în anii imediat următori, mărturie a acestui fapt fiind și impresiile lăsate de către Nicolae Iorga în urma vizitei lui la Cleveland din anul 1930: „Dincolo de pod [...] începe cartierul celor vreo trei mii de români strânși împreună așa de mult, casă de casă, încât ei numesc în glumă „strada București” (bulevardul Detroit) una din vastele artere care străbat acest cartier”¹⁵.

Majoritatea celor veniți erau tineri, până în 30 de ani, mulți dintre ei, bărbați necăsătoriți. Tinerii căsătoriți nu aveau copii, scopul acestei prime generații de emigranți fiind acela de a câștiga suficienți bani, astfel încât, întorși acasă, să își poată încropi un trai mai bun. Persoanele mai în vârstă de 30 de ani erau fie singure, fie doar cu soția sau cu soția și o parte din copii, ceilalți fiind lăsați acasă în grija rudelor. Numărul nou-veniților a fost în continuă creștere până în anul 1918, direct proporțional crescând și numărul de nașteri/botezuri și căsătorii, conform registrelor parohiale de botez și căsătorii ale bisericii *Sfânta Elena*. În *Little Romania*, numărul botezurilor atinge cel mai mare număr în anul 1914, când apar consemnați 66 de copii. În același an, sunt înregistrate 50 de căsătorii. După anul 1928, asistăm la un declin al nașterilor, implicit al botezurilor: 3-9 copii între anii 1929-1944. Se observă o mică revigorare în anul 1949 când sunt botezați 21 de copii. Aceeași mișcare este înregistrată și în cazul căsătoriilor.

Familiile locuiau de obicei în case închiriate, în timp ce persoanele singure erau găzduite în *boarding houses* ținute de femei românce¹⁶.

Angajați cu predilecție în fabricile de oțel, românii prestau o muncă „pe care afară de negri, nu o mai face nimeni, dar pe care românii o fac”¹⁷. Viața acestei prime generații de emigranți în Cleveland, la fel ca și în alte orașe americane, pendula între fabrici și pensiuni. Necunoscând limba engleză, românii nu s-au putut încadra în societatea americană, fiind forțați astfel, pentru a supraviețui, să își construiască în propria comunitate modelul social de acasă. Acest model din satele transilvănene avea ca pilon de rezistență, Biserica. Prin urmare, deși știau că mulți dintre ei se vor întoarce acasă, în anul 1905, sub îndrumarea preotului Epaminonda Lucaciu, chemat cu insistență de către ei, s-au constituit într-o parohie, au adunat bani, iar în anul 1906 au ridicat biserica *Sfânta*

¹⁵ Iorga 1930, p. 68.

¹⁶ Conform registrului *Foaia familiară a parohiei greco-catolice Sfânta Elena*, în anul 1909 erau consemnate în zonă 8 *boarding houses*: 1336 W 67 (ținută de familia Ilia Spătăceanu), 6706 Hermann Avenue (familia George Bogdan), 5511 Stone St. (familia Nicoleta Todea), 5610 Hermann Ave (familia Simion Brate), 5771 Tillman Ave (familia Ioan Baba), 1438 W 55 (familia Nicolae Doctor), 1438 W 55 (familia Ioan Dragomir), 8621 Woodland Ave (familia Dumitru Săncan). Pentru aspecte legate de organizarea unui *boarding house* vezi Hațegan 1911, p. 151-152; Drutzu, Popoviciu 1926, p. 161-163; Andrica 1977, p. 91-95.

¹⁷ Iorga 1930, p. 284.

Elena: „La anul 1906 să sfințește biserica și să predă destinațiunii, de a cultiva pe sărmanul popor român pribegit, a-i cultiva simțemintele și moravurile și astfel a-l ridica cu mâna tare din nepăsarea și necredința ce-l cuprinsese”¹⁸.

Procesul de constituire a unei parohii românești greco-catolice în America a depins în foarte mare măsură de preot. Acesta era, de fapt, puntea de legătură dintre credincioși și biserică. Etapele constituirii unei parohii sunt în mare parte aceleași, ele regăsindu-se în istoria tuturor parohiilor românești greco-catolice din America. Astfel, preotul, după ce își anunța prezența în dieceza episcopului romano-catolic al locului, aduna comunitatea respectivă într-o ședință, fie la o biserică, școală romano-catolică sau un loc dinaintea stabilit, forma comitetul parohial și făcea recensământul credincioșilor ce doreau să construiască o biserică. După luarea deciziei de cumpărare a unui loc potrivit pentru construire, începea colecta printre membrii comunității. De obicei, se strângea o sumă mică de bani, care se dădea drept „arvună” pentru spațiul ales, apoi preotul împreună cu comitetul parohial se întâlnea cu episcopul romano-catolic al locului. Acesta îi împrumuta de regulă cu bani sau gira împrumuturile bancare ale noii parohii, cu condiția ca biserica să fie pusă sub jurisdicția episcopului¹⁹.

Preluând administrarea parohiei *Sfânta Elena*, preoții trebuiau să respecte normele din Statutele acesteia. Conform respectivului document, la punctul IX, *Drepturile și datorințele dirigătorilor bisericii*, preotul, care era și președintele Senatului Bisericesc (comitetul parohial) avea următoarele drepturi și îndatoriri: „1. Are dreptul de a presida ședința și a împlini toate lucrurile ce să țin de dirigătoriea lui; a sta la îndemâna poporului întru toate și în cazuri urgente și noapte și în orice timp. A îngriji de administrarea corectă a averii. 2. Are dreptul cu învoirea comitetului de a suspenda ori a-i eschide (exclude) pe membrii renitenți după a treia provocare. 3. Are drept de a convoca adunarea generală în tot anul odată, la anul nou. A convoca ședință extraordinară a comitetului de câteori poștește lipsa și bunul mers al bisericii. 4. Dacă preotul vrea să se depărteze de la parohie și să meargă aici sau la alta, sau în patria veche, trebuie să o aducă aceasta la cunoștința senatului bisericesc cel puțin cu 6 luni înainte. Senatul apoi va face în toată regula curentarea (înștiințarea) parohiei la episcopia de acasă încredințată cu misiunea americană și din 3 preoți va designa în adunarea generală cu absolută meioritate, pe cel mai apt. 5. Preot nu poate fi ales decât acela, care e născut greco-catolic român. Și dintre cei aleși numai acela poate fi primit, care va produce documente autentice de la autoritatea ecleziastică competentă. 5. Plata preotului se statorțește de senat independent, lunar, solvândă la fiecare ședință ordinară a senatului bisericesc. 6. Această plată nu este iertat a o mări ori scărița după împrejurări. 7. Dacă se vor întâmpla neînțelegeri dintre preot și popor atunci

¹⁸ Hațegan 1911, p. 44.

¹⁹ Stînea 2016, p. 36.

episcopul să decidă în cauză. 8. Dacă este vreo filială, preotul va merge o dată în lună în o duminică și cu plata hotărâtă de comitet, din care plată jumătate va merge în fondul bisericii, iar jumătate va fi a preotului. 9. Ca președintele senatului are drept și datoria de a controla, supraveghea bunul mers al parohiei²⁰.

Pe lângă respectarea acestui statut, preoții nou-veniți trebuiau să urmeze o serie de reguli impuse de dieceza romano-catolică ce îi primea: prezenta scrisorile de trimitere ca preot misionar din partea Mitropoliei de la Blaj și a Congregației de Propaganda Fide din Roma, primind dreptul de a funcționa în dieceză o perioadă de timp (de obicei, 3 ani, după care se prelungea pe termen nelimitat), era prezentat preoților romano-catolici și, în cazul în care se doreau împrumuturi pentru construirea bisericii, episcopul, în baza legii civile și bisericești, devenea proprietarul bisericii²¹.

În perioada cuprinsă între anii 1905-1935, biserica *Sfânta Elena* a fost administrată pe rând de către opt preoți: Epaminonda Lucaciu (1905-29 decembrie 1907), Alexandru Nicolescu (29 decembrie 1907-4 iulie 1909), Aurel Hațegan (4 iulie 1909-toamna lui 1919), Ioan Vanca (1919-1922, 1928-1930), Ioan Spătariu (9 iulie 1922-23 septembrie 1928), Victor Vamoși (23 martie 1930-mai 1933), Victor Crișan (iunie 1933-iulie 1934), George Băbuțiu (1 iulie 1934-1950)²². Aceștia erau celibatari sau văduvi, întrucât doar în această ipostază erau acceptați de către diecezele romano-catolice americane, sub umbrela cărora nou apărutele biserici greco-catolice românești se adăposteau. Vârsta preoților a variat între 22 și 33 de ani la sosirea lor în America: Epaminonda Lucaciu - celibatar, 28 de ani, Alexandru Nicolescu - celibatar, 25 de ani, Aurel Hațegan - văduv, 26 de ani, Ioan Vanca - celibatar (nu cunoaștem data nașterii), Ioan Spătariu - văduv, 30 de ani, Victor Vamoși - celibatar, 33 de ani, Victor Crișan - celibatar, 29 de ani, George Băbuțiu - celibatar, 23 de ani (era originar din America).

Unii dintre ei au ales după un număr de ani să se repatrieze (Epaminonda Lucaciu, după 16 ani de misionarism, Alexandru Nicolescu, după 2 ani), alții au rămas definitiv, peregrinând de la o parohie la alta, fiind înmormântați în America: Ioan Spătariu, înmormântat în Youngstown la data de 24 octombrie 1957, Aurel Hațegan, în Trenton la data de 6 martie 1921²³, Ioan Vanca înmormântat în parohia

²⁰ Hațegan 1911, p. 113-114.

²¹ Stînea 2016, p. 36.

²² Amănunte biografice despre fiecare preot, vezi Stînea 2016, p. 153-157, 158-159, 167-171, 173-176. Despre Alexandru Nicolescu vezi și Brânzeu 1941, p. 177-184.

²³ Nu am avut suficiente documente referitoare la biografia preotului Aurel Hațegan, însă emitem supoziția că ar putea fi fratele celebrului profesor de clinică medicală, Iuliu Hațegan, provenind din familia cu 13 copii ai protopopului de Cojocna, Ioan Hațegan. Preotul Aurel Hațegan a avut parte de o moarte tragică la 38 de ani. Și-a dorit foarte mult să se reîntoarcă în țară, și-a cumpărat bilet de vapor, urmând să se îmbarce din New York. În noaptea de dinaintea îmbarcării, la 3 martie 1921, a avut loc o scurgere de gaze în hotelul în care era cazat, iar Aurel Hațegan a murit asfixiat (vezi Stînea 2016, p. 159).

Sfânta Treime din Cleveland la data de 6 decembrie 1931, Victor Vamosi înmormântat în Detroit la data de 24 martie 1939, Victor Crișan înmormântat în cimitirul *Regina Coeli* din orașul James Spring, statul New Mexico, 1977. Dintre cei care s-au repatriat, doar Alexandru Nicolescu a mai venit în America în anul 1923 în ipostaza de arhieru, Epaminonda Lucaciu refuzând categoric să mai calce vreodată pe pământ american.

Ca pregătire intelectuală, toți erau absolvenți de institute teologice. Epaminonda Lucaciu, Alexandru Nicolescu, Victor Crișan, George Băbuțiu și-au desăvârșit studiile la Roma, Aurel Hațegan, Victor Vamoși la institutul din Blaj, iar Ioan Vanca în Gherla. Veniți dintr-o Transilvanie cosmopolită, majoritatea dintre ei cunoșteau limbile maghiară, germană, italiană și latină. Nu avem dovezi că ar fi știut limba engleză de acasă, cu siguranță însă că au deprins-o în America. Despre preotul Alexandru Nicolescu, Aurel Hațegan afirmă în cartea sa că „era un cunoscător al limbei engleze”, dar nu specifică unde a deprins această limbă²⁴.

Toți acești preoți au venit purtând în bagaje experiența de acasă, un model preconcepțat în care preotul, ca reprezentant al elitei rurale, era învățătorul ascultat cu respect, atât în problemele religioase cât și în cele socio-culturale și politice. Erau obișnuiți cu diferențele dintre mentalitatea țărănească și cea intelectuală, însă în America, în momentul în care au plonjat în comunitățile românești s-au ciocnit de o realitate cu mult mai dură. Țăranul pe care ei îl știau suferise o metamorfozare, acesta apărând ca o mixtură stranie de țăran român-muncitor american, îmbinând astfel în comportamentul lui lumea satului ardelean, caracterizată printr-o religiozitate țărănească profundă și prin obiceiuri și tradiții absolut necunoscute noului mediu, cu lumea orașului american, simbol al modernizării și emancipării individului. Acest nou tip de enoriaș nu mai are nimic în comun cu cel de acasă, iar preoții vor avea surpriza apariției unor lupte absurde între el și credincioșii care l-au chemat să îi călăuzească.

Suștinerea financiară a preotului, adică salariu și locuință, cădea în grija bisericii. Preoților misionari care considerau că se pot îmbogăți peste noapte, cuprinși de mirajul Americii, preotul Aurel Hațegan le dădea, evident, din propria experiență, următorul sfat: „Acela care vine cu pofta de a se îmbogăți mai bine a se întoarce din bună vreme înapoi, ca să nu strice și puținul acela, ce l-au zidit alții cu multă jertfă și suferință”²⁵.

Salariul unui preot nu era sigur, el depinzând de încasările bisericii: colectă, donații, organizări de evenimente sociale etc. Până la stabilirea unui salariu fix pentru preot, s-a convenit ca preotul Epaminonda Lucaciu, ctitorul bisericii *Sfânta Elena*, să primească 30 de dolari lunar (1 muncitor câștiga în jur de 50 de dolari), plată ce era achitată preotului în funcție de venitul încasat în fiecare lună de către

²⁴ Hațegan 1911, p. 20-21.

²⁵ Hațegan 1911, p. 28.

biserică²⁶. Însă, conform proceselor-verbale din perioada 1905-1907, pe parcursul administrării parohiei *Sfânta Elena*, preotul Epaminonda Lucaciu rareori a primit suma întregă o dată ori la un termen fix.

Reglementarea salarizării va fi discutată doar în anul 1908, după sosirea preotului Alexandru Nicolescu în parohie, deoarece „plata preotului era tare schimbăcioasă, atârând de la colecta lunară; s-a adus chestia de-a i se da o plată fixă, ca și preotul să știe cum să-și întocmească afacerile sale fără paguba sa proprie”²⁷. Conform procesului-verbal din data de 16 februarie 1908, salariul preotului a fost stabilit la suma de 50 de dolari.

Fiind o parohie la început de drum, cu puțini membri, strângerea de fonduri pentru biserică s-a dovedit a fi o sarcină destul de dificilă, iar achitarea regulată a salariului preotului s-a dovedit de multe ori a fi o problemă. Datorită neprimirii salariului la timp²⁸, Alexandru Nicolescu a trebuit să apeleze la fonduri trimise din țară pentru a se putea susține, „un astfel de misionar a fost părintele Dr. Nicolescu, care numai cu bani primiți de acasă se susținu...”²⁹, iar Aurel Hațegan, preotul venit ca înlocuitor al lui Alexandru Nicolescu, se va împrumuta din banii parohiei.

Pentru o perioadă de timp, „având în vedere micimea colectei și a altor venituri”³⁰, preotul Aurel Hațegan, din proprie inițiativă, a renunțat la primirea unui salariu fix, această hotărâre cauzându-i ulterior un șir de probleme. Din lipsă de bani, el s-a împrumutat din banii parohiei, iar acest împrumut a fost dezbătut în mai multe ședințe, devenind principalul motiv al neînțelegerilor dintre preot și comitet. Aurel Hațegan a fost somat să dea banii înapoi, atrăgându-i-se atenția că de la data de 18 decembrie 1915, data unei ședințe a comitetului parohial, salariul lui lunar îi va fi înmănat de față cu toți membrii comitetului parohial. Deși preotul a recunoscut deschis că a luat banii, e vorba de suma de 300 de dolari, motivul fiind acela că „salariul e neîndestulător”, promițând că îi va returna, comitetul parohial îi impune să își găsească 2 garanți cu proprietatea lor pentru restituirea banilor. S-a convenit ca preotul să dea lunar 10 dolari din salariul lui până la achitarea datoriei³¹.

Neînțelegerile pe tema banilor dintre Aurel Hațegan și comitetul parohial au crescut de-a lungul timpului. Activitatea lui era monitorizată cu atenție, iar procesele-verbale s-au transformat treptat în documente de acuzare a preotului, acesta fiind practic judecat cu ocazia fiecărei ședințe a comitetului parohial. Exemplificăm cu fragmente din procesul-verbal din data de 6 mai 1917: „P. I. - Cazul

²⁶ Procesul-verbal al ședinței comitetului parohial din data de 10 decembrie 1905.

²⁷ Hațegan 1911, p. 34.

²⁸ De exemplu, Alexandru Nicolescu a fost plătit în luna mai cu 20 de dolari, iar restul de 30 dolari îi va primi de-abia în luna iulie (vezi procesele-verbale din 10 mai 1908 și 12 iulie 1908).

²⁹ Hațegan 1911, p. 3.

³⁰ *Ibidem*, p. 34.

³¹ Proces-verbal, 28 februarie 1916.

cu Părintele Hațegan care în ziua de 29 aprilie s-au dus la Toledo de unde a trebuit să aducă la parohie 25 de dolari care încă nu i-au predat la care comitetul au hotărât ca acei 25 dolari la tot cazul Părintele trebuie să îi deie. P. II - Comitetul parohial a luat la cunoștință cu cea mai mare părere de rău plecarea Părintelui la Detroit la sfințirea Bisericii, unde au plecat fără a da știre comitetului. La care comitetul au hotărât ca atunci când Părintele merge în alt oraș trebuie să spună d-nului Ungureanu, președintele. Iar atunci când pleacă duminica din Cleveland și nu înștiințează comitetul va plăti în fondul Bisericii 50 de dolari. P. III - Părintelui nu este ertat a mai primi rentul școlar mai mult. P. IV - Părintele este de neapărat de lipsă de a sta seara acasă de la 5-7 fiind la îndemâna poporului. P. V - Părintele este dator a plăti 5 procente camătă la parohie după datoria care o are. P. VI - Fiindcă părintele comandă mai multe lucruri pentru alte biserici iară bilurile vin să le plătim noi de aici, Comitetul au hotărât că de acum înainte Părintele nu mai este permis a mai comanda numai pe sama bisericii și toate lucrurile ce lipsesc la biserică le va comanda d-nul Cornel Isaic.”

Din anul 1913, preotul Aurel Hațegan va avea salariul lunar de 100 de dolari, pentru că, pe lângă administrarea bisericii *Sfânta Elena*, el va oficia slujbe de două ori pe lună în cadrul parohiei *Preasfânta Treime*³², parohie situată în partea de est a orașului Cleveland. Datorită apariției unor neînțelegeri între cele două comitete parohiale, Biserica *Preasfânta Treime* nu a mai fost de acord să plătească preotului 50 dolari lunar, „pentru că comitetul de la Sfânta Elena nu poate comanda comitetului de la Sfânta Treime”, iar preotului pur și simplu i-a fost interzis să mai officieze slube în cadrul acelei parohii „dacă parohia nu plătește, părintelui nu mai îi este îngăduit să meargă la Sfânta Treime”³³. Pentru a-și echilibra situația financiară, preotul cere ca parohia *Sfânta Elena* să îi dea salariul întreg, adică suma de 100 de dolari. Comitetul parohial este de acord, cu condiția că, dacă va depăși cei 15 dolari alocați consumului de gaz, preotul va trebui să plătească diferența³⁴.

În luna august a anului 1918, „poporul” hotărăște ca preotul să officieze în toate cele 4 duminici doar la *Sfânta Elena*³⁵. Disensiunile financiare apar din nou când preotul Aurel Hațegan va fi solicitat de bisericile *Sfântul Gheorghe*³⁶ din Erie

³² Parohia *Prea Sfânta Treime* din Cleveland s-a înființat la 15 decembrie 1912, ședința fiind condusă de către preotul Aurel Hațegan, cel ce va deveni administratorul ei în perioada 1912-1916. La 29 martie 1915 s-a semnat contractul pentru zidirea bisericii și au fost demarate lucrările de construcție. Sfințirea bisericii a avut loc la data de 4 iulie 1916. Parohia există încă, împlinind în acest an, venerabila vârstă de 109 ani (Stînea 2016, p. 93-99).

³³ Proces-verbal, 11 iunie 1917.

³⁴ Proces-verbal, 4 noiembrie 1917.

³⁵ Proces-verbal, 11 august 1918.

³⁶ Parohia *Sfântul Gheorghe* din Erie, PA a fost înființată de către preotul Aurel Bungărdean la data de 16 decembrie 1917. Din luna martie a anului 1918 administrarea ei a fost preluată de către preoții Aurel Hațegan și Ioan Vanca. Până în anul 1942, când această parohie va avea preot stabil, e vorba

Pa (a 2-a duminică din lună) și *Sfântul Vasile*³⁷ din Lorain (a 4-a duminică din lună) pentru oficierea de liturghii. Preotul se roagă de comitetul Bisericii să fie lăsat să îi ajute pe credincioșii celor două comunități, iar acesta este de acord³⁸. După câteva luni însă, deoarece comitetul parohial a aflat că preotul își cerea direct plata de la cele două biserici, câte 25 de dolari, intervine și cere ca banii conveniți preotului să fie trimiși bisericii *Sfânta Elena*, comitetul parohial trebuind să îi înmâneze acestuia³⁹.

Preotul nu avea drept de semnătură pe cecurile bisericii, deși episcopul romano-catolic le explicase membrilor comitetului parohial că semnătura preotului e obligatorie, conform statutelor diecezane. De asemenea, el nu avea drept de a deschide corespondența venită pe adresa bisericii și a casei parohiale, doar președintele comitetului având acest drept.

După 10 ani, la 22 iunie 1919, Aurel Hațegan își anunță dorința de a pleca din parohie, iar în locul lui, pentru că parohia rămâne vacantă, credincioșii îl roagă pe episcopul romano-catolic să îl delege pe preotul Ioan Vanca, ce activa în cadrul parohiei *Preasfânta Treime* din East Cleveland să îi ajute cu săvârșirea serviciului divin. Preotul e de acord, cu condiția ca salariul lui să fie în proporție de 2 părți de *la Sfânta Elena* și o parte de *la Preasfânta Treime*, iar amândouă parohiile să contribuie în mod egal la întreținerea locuinței preotului, el mutându-se în casa parohială a bisericii *Sfânta Elena*⁴⁰. În luna ianuarie a anului 1920, problema nu era încă soluționată. Preotul cere comitetului să îi acopere partea de cheltuieli: gaz, curent, mașină, însă, comitetul, considerând cheltuielile prea mari, propune preotului să vină doar o dată pe lună, condiție cu care acesta nu este de acord⁴¹.

Aceleași probleme financiare se ivesc odată cu venirea noului preot, Ioan Spătariu. Sosit la 30 de ani în America, în luna iulie a anului 1922, preotul Ioan Spătariu este dornic de a se implica într-o serie de proiecte: susținerea unui ziar greco-catolic, organizarea unor serbări pentru obținerea de fonduri, înființarea unei școli românești⁴². Însă, după cum se poate observa din procesele-verbale, perioada 1919-1922, interval de timp în care comitetul parohial administrase fără preot stabil parohia, își spune cuvântul, iar hotărârile slujitorului altarului sunt

despre Louis Pușcaș, în administrarea ei s-au succedat preoții: Aurel Vodă (Youngstown), Victor Vamoși (Cleveland), Victor Crișan (Cleveland), Ioan Spătariu (Cleveland). În anul 1979, din lipsă de credincioși, parohia a fost închisă (Sînea 2016, p. 129).

³⁷ Parohia *Sfântul Vasile* din Lorain a fost înființată la data de 9 iunie 1918 de către preotul Aurel Hațegan, construirea bisericii fiind finalizată la 27 aprilie 1919. Ea a fost administrată pe rând de către preoții bisericilor *Sfânta Elena* și *Preasfânta Treime* din Cleveland. În anul 2009, din lipsă de credincioși, această parohie s-a desființat (*ibidem*, p. 131-134).

³⁸ Proces-verbal, 25 februarie 1919.

³⁹ Proces-verbal, 14 iunie 1919.

⁴⁰ Proces-verbal, 11 decembrie 1919.

⁴¹ Proces-verbal, 29 ianuarie 1920.

⁴² Proces-verbal, 3 octombrie 1922.

contracarat în permanență de membrii comitetului, aceștia comportându-se ca și cum nu ar mai avea nevoie de preot permanent în mijlocul lor. După aproximativ un an încep primele probleme majore cu parohul, iar acesta, în luna septembrie a anului 1923, își anunță demisia⁴³. Conflictul care va porni toată seria de neînțelegeri pe care preotul Ioan Spătariu le va avea cu comitetele parohiale are legătură cu vizita episcopului Alexandru Nicolescu în Cleveland, fost preot al bisericii *Sfânta Elena* în perioada 1907-1909. Acesta venise pentru a întreprinde o colectă printre românii din America pentru românii din țară. Comitetul este de acord, conform procesului-verbal din 11 septembrie 1923, să doneze 100 de dolari, însă la 2 octombrie 1923 unii dintre membri nu mai sunt de acord, spunând că ei „nu mai au lipsă de episcop”⁴⁴. Preotul Spătariu „văzând că nu este sprijinit de membrii comitetului, pentru rușinea ce l-ar ajunge dacă s-ar face abatere de la hotărârea primă adusă unanim de membrii care au fost prezenți, declară că atât cât se va face abatere de la hotărârea primă, își dă abdicarea de la oficiul de preot la această parohie și roagă pe comitet ca în timpul hotărât de statute să se îngrijească de alt preot”⁴⁵.

Neavând răbdarea predecesorului său, Ioan Spătariu convoacă o adunare generală în care solicită ca „să nu se amestece nici popor nici comitet în afacerile personale ale preotului, să nu întărească prin cuvintele și purtarea lor propaganda ce se face de dușmani contra bisericii noastre și să nu mai pretindă pentru fondul bisericii nici o plată de la vreo filială ce va administra-o preotul mergând odată într-o lună pentru serviciu, ci ceea ce va câștiga acolo în o duminică pe lună să fie a preotului, iar parohia sa îi plătească lunar 100 de dolari și toate cele trebuincioase casei, cărbuni, luminat etc.”⁴⁶.

Situația tensionată dintre preot și comitetul parohial crește de-a lungul timpului, urmarea fiind că în luna septembrie a anului 1927, Ioan Spătariu își anunță din nou demisia, iar în cadrul ședinței comitetului parohial din data de 26 septembrie le spune că dorința lui este de a se trimite o scrisoare mitropolitului Blajului, rugându-l să trimită alt preot pentru parohia *Sfânta Elena*, deoarece el vrea să se înapoieze în România. Conflictul ia proporții, iar în seara de 30 septembrie, pentru medierea acestuia, este solicitat episcopul romano-catolic, Iosif Schrembs, care va veni însoțit de către cancelarul Diecezei de Cleveland. În cadrul întâlnirii la care au participat credincioșii parohiei, episcopul îl roagă pe preotul Ioan Spătariu să nu demisioneze și să rămână în continuare parohul bisericii⁴⁷. Acesta va mai rămâne un an, dar la data de 12 septembrie 1928 își

⁴³ Proces-verbal, 11 septembrie 1923.

⁴⁴ Proces-verbal, 2 octombrie 1923.

⁴⁵ Proces-verbal, 2 octombrie 1923.

⁴⁶ Proces-verbal, 28 octombrie 1923.

⁴⁷ Situația devenise foarte tensionată între preot și comitet, jignirile de ambele părți fiind la ordinea zilei. De obicei, procesele-verbale erau redactate de către preotul Ioan Spătariu, însă cele din anul

anunță plecarea la Youngstown pentru a administra parohia *Sfânta Maria*. Paradoxal, aici, preotul Spătariu va activa 30 de ani, având o relație armonioasă și constructivă cu credincioșii acestei parohii.

După o perioadă de 2 ani, 1928-1930, în care parohia este din nou vacantă, iar slujbele (o dată pe lună) sunt ținute de către preotul Ioan Vanca, din anul 1930 în procesele-verbale ale bisericii este menționat Victor Vamoși. Programul lui de slujbe este fixat în ședința comitetului parohial din data de 23 martie 1930. Astfel, el avea de suținut slujbe la biserica *Sfânta Elena* în prima și a treia duminică din lună, liturghiile dimineața, iar vecerniile de la ora 5. A doua duminică din lună trebuia să fie prezent la biserica *Sfântul Teodor* din Alliance, a patra la biserica *Sfântul Vasile* din Lorain, iar a cincea unde era trimis de către Dieceza de Cleveland. Salariul lui urma să fie primit după cum urmează: de la *Sfânta Elena* 75,80 dolari, de la *Sfântul Teodor*, 32,10 dolari, iar de la *Sfântul Vasile*, 32,10, deci în total 140 dolari⁴⁸.

Acomodarea cu noul preot se pare că a fost foarte dificilă, deoarece după doar câteva luni membrii comitetului îl roagă pe preotul Ioan Vanca să îi ajute să îl transfere pe Victor Vamoși la altă parohie, considerând că administrarea lor a fost mai bună fără preot, decât cu preot stabil: „A ne administra ca și înainte până la vinirea noului preot pentru care sunt trimiși bani de un an trecut mai la urmă comitetu decide ca să-i ceară părintelui Vamoșiu demisia prin scris deoarece să nu mai avem alte neplăceri sau să urmeze alte chestiuni neplăcute”⁴⁹. Chestiunile neplăcute continuă însă, iar ele vin din partea comitetului parohial. De exemplu: preotul este admonestat pentru că în loc să ia taxa de 15 dolari pentru un botez, a luat numai 10 și a trebuit să pună el cei 5 dolari lipsă; dacă nu mergea a 5-a duminică nicăieri să slujească, era somat să dea bisericii înapoi 25 de dolari din salariul lui; i s-a refuzat dreptul de a avea cheie pe propria cameră, de asemenea i s-a refuzat cererea de a se construi un garaj pentru mașină; i-au fost aduse jigniri de către unii din membrii comitetului în fața întregii comunități etc.

În luna februarie 1932, membrii comitetului se duc în audiență la episcop cerându-i să le permită să-l aducă înapoi ca preot paroh pe preotul Ioan Spătariu, dar episcopul nu este de acord. Singura armă eficientă cu ajutorul căreia comitetul a reușit să îl îndepărteze pe Victor Vamoși a fost tăierea sistematică din salariu. După doar 3 ani petrecuți la *Sfânta Elena*, perioada de timp poate cea mai conflictuală dintre un preot și comitetul parohial din intervalul studiat, preotul Victor Vamoși abandonează parohia, având un gust amar, deoarece „după 16 ani

1927 sunt scrise de către altcineva, exprimarea și caligrafia aparținând unui om needucat: „Părintele a zis că tot comitetul sunt porci cu Cupșa (președintele comitetului) cu tot” (Procese-verbale, 6 septembrie, 26 septembrie, 4 octombrie 1927).

⁴⁸ Proces-verbal, 23 martie 1930.

⁴⁹ Proces-verbal, 12 octombrie 1930.

de școală a ajuns să capete leafă ca un măturător⁵⁰. Fiecare proces-verbal din acest interval de timp consemnează fie demisia preotului, fie demisia comitetului parohial. Amenințările din ambele părți se încheie, evident, cu plecarea preotului din parohie.

Din data de 8 iunie 1933, preotul Vasile Crișan de la biserica *Preasfânta Treime* va veni de 3 ori pe lună să slujească credincioșilor de la *Sfânta Elena*. În anul 1934, parohia îl acceptă ca preot pe George Băbuțiu. Acestuia i se va acorda de la început un salariu de 100 de dolari. Trebuie neapărat să subliniem faptul că, după 22 de ani, salariul unui preot a ajuns la aceeași sumă cu care se pornise inițial, adică 100 de dolari. Ultimul proces-verbal este datat 4 ianuarie 1935, și din el răzbate un aer de pace între preot și credincioși⁵¹.

Pe lângă salariu, care a reprezentat problema nevralgică a parohiilor și motivul principal al neînțelegerilor dintre preot și credincioși, comunitatea trebuia să îi mai asigure preotului o locuință adecvată. De obicei, în momentul în care se construia biserica, pe terenul de lângă ea se ridica și casa parohială. Casa parohiei *Sfânta Elena* a fost construită în anul 1906 din lemn, la fel ca și biserica, exteriorul ei fiind îmbrăcat în cărămidă în anul 1939. Conform inventarului din anul 1906, casa parohială deținea: „vase de bucătărie, 12 linguri, 2 blide de tinichea, 2 paturi, 3 velințe de paturi, un birou, 1 mătură, albituri, 1 covor”⁵². La o reinventariere a bisericii și a casei parohiale făcută în anul 1919 se poate observa că mobilierul nu s-a diversificat foarte mult, casa parohială fiind mobilată la fel de sumar, doar cu strictul necesar. În prima încăpere, „chilia din front”, se aflau „un divan cu 2 perini, 1 covor, o masă la mijloc, o măsuță de aramă cu marmoră, icoane pe pereți”, în „hodaia din mijloc” mobilierul era compus din „2 paturi, unul din aramă, iar altul de fier, 1 plapomă, 8 lepedee, 6 perne, 10 fețe de perne, 1 dulap de albituri, 4 icoane”, iar în „hodaia a treia” se aflau „1 masă, 1 pat, 1 scaun, 2 fețe de perne, 4 icoane, 1 ceas de perete, 2 covoare, perdele albe de cipcă la ferestre”⁵³.

De obicei, ședințele comitetului parohial și școala copiilor se țineau în „odăile din față”, în timp ce preotul își avea locuința în „odăile din spate”⁵⁴. Gazul și curentul erau plătite de către parohie, însă, dacă se depășea un anumit buget, preotul era obligat să plătească diferența. În perioadele de timp când parohia nu avea preot, casa parohială era dată în chirie și, probabil că ședințele comitetului parohial aveau loc în biserică.

⁵⁰ Proces-verbal, 5 mai 1933.

⁵¹ Nu am găsit în Arhiva parohiei procesele-verbale din următorii ani, drept urmare nu cunoaștem modul în care au evoluat lucrurile ulterior între ceilalți preoți și comitetele parohiale.

⁵² Proces-verbal, 28 septembrie 1906.

⁵³ Proces-verbal, 18 iulie 1919.

⁵⁴ Este curios modul de exprimare din procesele-verbale referitor la împărțirea spațiului, deoarece casa parohială a fost construită de la început cu etaj. Este posibil ca prin „odăile din spate”, ei să fi numit de fapt camerele de la etaj, aici aflându-se 5 dormitoare.

Nu se poate spune că preotul avea viață particulară, atâta timp cât între camerele din față și cele din spate nu exista nici o barieră, iar pe ușa de la intrare doi sau trei membri ai comitetului parohial aveau cheie. Au existat încercări din partea preoților de a stabili niște reguli privitoare la această problemă, dar au fost, evident, sortite eșecului. Preotul Aurel Hațegan, de exemplu, cere să se construiască o altă ușă pe partea cu clădirea bisericii, având acces direct la camerele preotului, intrare folosită doar de preot, dar cererea i se respinge⁵⁵. La rândul lui, preotul Victor Vamoși își închidea camera cu cheie, însă este somat de membrii comitetului să o lase deschisă⁵⁶.

Întrebarea evidentă care apare în urma prezentării celor două aspecte atât de spinoase a unei parohii, salarizare și locuință, este legată de activitatea depusă de preot. Oare munca unui preot misionar părea atât de ne semnificativă, încât orice pas al lui trebuia să fie monitorizat pentru justificarea salariului primit, iar salariul reprezenta singurul fond care putea fi tăiat în momentele financiare mai dificile ale parohiei?

Atribuțiunea de bază a acestor preoți era, evident, săvârșirea slujbelor religioase, activitate pentru care ei se pregătiseră câțiva ani în institutele teologice. Dificultatea oficerii acestor slujbe provenea însă din faptul că un preot misionar trebuia să fie disponibil într-o lună nu pentru o singură biserică, ci pentru patru. Astfel, preoții de la biserica *Sfânta Elena* oficiau slujbe religioase și pentru credincioșii bisericilor *Sfântul Teodor* din Alliance⁵⁷, *Preasfânta Treime* din Chesterland, East Cleveland, biserica *Sfântul Vasile*, Lorain și *Sfântul Gheorghe* din Erie, Pa., biserici nu prea apropiate ca locație.

Pe lângă această activitate, ei au avut timp să înființeze noi parohii, au creat minusculele școli din jurul bisericilor, în cadrul cărora încercau să îi învețe pe copiii cateheza și noțiuni de limba, istoria și cultura românilor; au editat ziare și cărți în limba română. În măsura în care găseau un preot să îi înlocuiască în parohie, călătoreau prin America încercând să colecteze bani pentru bisericile lor sau pentru nevoile românilor din țară.

Primii trei preoți care s-au succedat în administrarea parohiei *Sfânta Elena* au fost ctitori de parohii și biserici. Astfel, Epaminonda Lucaciu, în cei 16 ani de misionarism a organizat 6 parohii (*Sfânta Elena*, Cleveland; *Sfânta Maria*, Youngstown; *Sfântul Mihail*, Aurora; *Sfântul Vasile*, Trenton; *Sfânta Maria*, Roebling; *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril*, Dayton) și a condus lucrările pentru clădirea a patru biserici și trei case parohiale. Alexandru Nicolescu, în scurtul

⁵⁵ Proces-verbal, 10 mai 1916.

⁵⁶ Proces-verbal, 12 octombrie 1930.

⁵⁷ Parohia a fost înființată în luna iunie a anului 1909 de către preotul Alexandru Nicolescu. În anul 1913 s-a cumpărat o biserică, aceasta fiind sfințită la data de 19 aprilie 1914. Parohia mai există încă, deși nu mai are credincioși, fiind susținută financiar de către Episcopia din Canton (Sînea 2016, p. 77-82).

răstimp petrecut în America (2 ani) a înființat 2 parohii, *Sfântul Ioan* din Sharon Pa în anul 1908 și *Sfântul Teodor* din Alliance în anul 1909, fiind, de asemenea, implicat în construirea bisericii *Sfânta Maria* din Youngstown. Aurel Hațegan a întemeiat 2 parohii în anul 1912, parohia *Sfântul George* din Canton și *Preasfânta Treime* din Cleveland, iar în anul 1918, parohia *Sfântul Vasile* din Lorain. Acest preot a întreprins colecte anuale în Cleveland și în multe orașe din America în vederea strângerii de fonduri pentru bisericile pe care le administra.

Un aspect important al muncii lor a fost cel de asistență socială acordată credincioșilor din America. În momentele de criză economică, când mulți dintre români își pierdeau locul de muncă, instituțiile care le erau alături erau biserica și societățile de ajutor reciproc fondate de către ei. Perioada în care Alexandru Nicolescu a administrat biserica *Sfânta Elena* se pare că a fost o perioadă dificilă din punct de vedere economic, mulți dintre români pierzându-și locul de muncă. Drept urmare, preotul, „ca un adevărat apostol, deși abea avea dânsul ceea ce de lipsă spre susținerea proprie, a alergat pe unde numai a știut, că poate primi ceva ajutor pentru poporul oropsit. Ca un cunoscător a limbei engleze a făcut pașii de lipsă pe la autoritățile orașului, ca să capete lucru, a umblat și cu colecta jertfind chiar și din al său, și ca să capete pâne gratis pentru popor, dintre cari mulți nu mâncau nimic zile întregi, iar alții erau aproape leșinați de foame”⁵⁸.

În vederea ajutorării românilor bolnavi sau în caz de moarte, preoții Epaminonda Lucaciu, Alexandru Nicolescu și Alexandru Pop⁵⁹ au creat în anul 1908 Societatea Greco-Catolică „Sfânta Maria”. Această societate a avut la început 3 filiale în orașele Cleveland, Aurora și Scalp-Level, Pa. Din anul 1910 cele 3 filiale s-au despărțit, cea din Cleveland rămânând în componența ei cu 41 de membri din cadrul parohiei *Sfânta Elena*. Scopul ei „țineste a ținea pe membrii în credință și în praxa faptelor creștinești pentru ca să fie o făclie înaintea altor credincioși precum și a-i ajuta în caz de lipsă”⁶⁰.

În aceeași sferă de asistență socială se înscriu și proiectele ce păreau utopice la acea vreme a lui Epaminonda Lucaciu: înființarea unui sat exclusiv de români care trebuia să poarte numele de Lucăcești, organizarea unei agenții de imigrare pentru români, înființarea unei bănci românești⁶¹.

Implicarea acestor preoți în activități culturale este remarcabilă, ei fiind deschizători de drumuri în ceea ce privește presa în limba română și, de asemenea, scrierea de cărți referitoare la istoricul parohiilor greco-catolice din America. Epaminonda Lucaciu a editat primele ziare românești din America: *Românul*

⁵⁸ Hațegan 1911, p. 21.

⁵⁹ Preotul Alexandru Pop a venit în America la sfârșitul anului 1907. Amănunte despre biografia lui la Stînea 2016, p. 157-158.

⁶⁰ Hațegan 1911, p. 156-157. De asemenea, vezi *Statutele Societății Române Greco-Catolice de Ajutor și Cultură Sfânta Maria din Cleveland, Ohio*, 1940, p. 3.

⁶¹ Stînea 2016, p. 154.

(Cleveland, 1907), *Catolicul American* (Aurora, 1908), *Românul din America* (1909-1911, Aurora), *Românul din New York* (1910), iar Aurel Hațegan a scris prima lucrare dedicată istoriei bisericilor românești greco-catolice: *Istoricul Bisericii Române Greco-Catolice din Cleveland, Ohio, începând de la înființarea ei până la anul 1911, cu considerare la întreaga misiune religioasă și națională a românilor emigrați*, apărută în anul 1911.

Preoții au militat prin intermediul predicilor ținute în biserică și al articolelor din ziare ca această primă generație de români, simpli țărani, să învețe să scrie și să citească măcar în limba română. Iar pe acei care învățaseră limba engleză i-au sfătuit să citească ziarele pentru că „ziaristica joacă un rol însemnat în educarea omenimei și formarea lui”⁶². Toți acești preoți s-au luptat pentru funcționarea micilor școli din jurul bisericilor, sacrificându-și din timpul și energia lor, dar încrezători în ideea că sămânța de limba română se va perpetua și în generațiile următoare, născute în America. Au organizat reprezentații teatrale în care actorii și scriitorii de piese erau credincioșii din parohie⁶³. Fiecare preot nou-venit a încercat să organizeze corul bisericesc, Aurel Hațegan reușind chiar să încropească o orchestră compusă din tineri, condusă de „un italian foarte destoinic în ale muzicii”, scopul acestei orchestre fiind acela de „a lua parte activă la defilările și petrecerile bisericii ori societății noastre”⁶⁴.

A existat și o latură politică a activității lor, scoasă în evidență în special de către Epaminonda Lucaciu. El a organizat și a fost ales președintele Comitetului Național din S.U.A în vara anului 1918, făcând lobby din această poziție pentru susținerea dreptului românilor din Transilvania la autodeterminare. A fost implicat în sprijinirea delegației românilor din care a făcut parte și tatăl său, Vasile Lucaciu, venită pentru a susține dreptul de unire al românilor în fața politicienilor de la Casa Albă⁶⁵.

Munca depusă de către acești primi preoți în organizarea vieții religioase și culturale a românilor din America a fost titanică, iar greutățile întâmpinate au fost pe măsura muncii lor, uriașe. Neavând un for superior care să îi ajute, preoții greco-catolici au reușit în anul 1914, datorită eforturilor depuse de același neobosit Epaminonda Lucaciu să pună bazele Uniunii Preoților Români Greco-Catolici din S.U.A., societate care încerca să apere drepturile preoților greco-catolici români. Pentru că preoții se simțeau izolați, nesprijiniți de nimeni în luptele lor pentru

⁶² Hațegan 1911, p. 155.

⁶³ De exemplu, în data de 21 mai 1911, când s-au sărbătorit 5 ani de la înființarea parohiei, într-o sală închiriată, Social Turn Verein Hall, s-a jucat tragedia istorică *Horia, Cloșca și Crișan*, scrisă de Ghiță Pop. Mai semnalăm în acest context piesa de teatru în 3 acte, *Dragostea legii strămoșești sau Înființarea primei biserici românești în Statele Unite din America de Nord*, scrisă de George Maghiar-Ungureanu, președinte al comitetului parohial *Sfânta Elena* în perioada 1916-1917. Această lucrare a fost tipărită la Cleveland, în Tipografia *Foii Poporului*, 1916.

⁶⁴ Hațegan 1911, p. 158.

⁶⁵ Groza 2013, p. 79-91; Boia 1976, p. 69-70.

prestigiul Bisericii „cu elementele distructive din afara și dinlăuntrul parohiilor”⁶⁶, cereau ajutorul Mitropoliei Blajului pentru organizarea misiunii din America, numind un Vicar foraneu cu reședința în Cleveland sau Aurora. În memoriul pe care se pregăteau să îl trimită mitropoliei blăjene, cereau ca preoții să fie încardinați provinciei mitropolitane în general, iar anii de serviciu în America, datorită greutăților întâmpinate, să se socotească dublu în vederea dreptului la pensie.

După cum se poate observa, activitatea acestei prime generații de preoți, „floarea preoțimii Blajului”⁶⁷, a fost cu adevărat prodigioasă. Bine instruiți teologic și intelectual, avînd elanul tinereții de partea lor, acești preoți au reușit „să-și țină turma laolaltă [...] și au făcut ca bisericile românești greco-catolice să progreseze, să fie bine conduse”⁶⁸. Supuși în permanență unui dur control public, ei au trebuit să ofere imaginea unui preot impecabil din toate punctele de vedere. Acesta trebuia să fie modelul absolut de viață creștină. Cu siguranță, că și preoții au greșit uneori, însă orice greșală făcută era imediat observată, iar preotul pus la zid. Uneori au fost lăudați, iar alții denigrați prin intermediul presei românești din America și din Transilvania, însă ceea ce este cert și se poate vedea și acum în America sunt bisericile ridicate cu atâta trudă de acești adevărați pionieri misionari. Este un real miracol, ținînd cont de realitatea actuală, conform căreia câteva din bisericile greco-catolice s-au închis din lipsa enoriașilor, faptul că prima biserică românească din America, biserica *Sfânta Elena*, întemeiată de către preotul Epaminonda Lucaciu, a împlinit în acest an venerabila vîrstă de 115 ani și că în interiorul ei Liturghia mai răsună în limba română⁶⁹.

Abrevieri bibliografice

- Andrica 1977 - Theodore Andrica, *Romanian Americans and their communities of Cleveland*, Cleveland, Cleveland State University, 1977
- Boia 1976 - Lucian Boia, "On the history of Romanian Immigration to America, 1900-1918", în *Romanian Studies. An International Annual of the Humanities and social sciences*, vol. III, 1973-1975, Leiden, 1976, p. 61-77
- Brânzeu 1941 - Nicolae Brânzeu „Mitropolitul Alexandru Nicolescu”, în *Cultura creștină*, nr. 4-6, 1941, p. 177-184

⁶⁶ *Procesele-verbale ale Conferințelor preoților din U.S.A 1914-1922*, p. 2.

⁶⁷ Comparînd preoții greco-catolici cu cei ortodocși, Drutzu îi elogiază pe preoții greco-catolici, punctînd într-o notă de la subsol că opiniile lui nu sunt părtinitoare, el fiind un ortodox convins, ci ele relatează fidel o stare de lucruri (Drutzu, Popoviciu 1926, p. 210-211).

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ În Statutele Bisericii Române Greco-Catolice Sfânta Helena, paragraful III, referitor la limba utilizată în biserică se specificau următoarele: „Limba de servire, de predicare și administrare va fi întotdeauna cea românească și nu se va putea schimba nici de cât și niciodată” (vezi Hațegan 1911, p. 109).

- Drutzu, Popoviciu 1926 - Șerban Drutzu, Andrei Popoviciu, *Românii în America*, București, 1926
Foaia familiară a parohiei greco-catolice Sfânta Elena, 1909
- Galitzy 1929 - Christine Avghi Galitzy, *A Study of Assimilation Among the Roumanians in the United States*, Columbia University Press, 1929
- Groza 2013 - Mihai-Octavian Groza, „Proiecte privind crearea Legiunii Române din America și propaganda în favoarea Unirii Transilvaniei cu Regatul României (1917-1918)” în *Senta*, 2013, p. 79-91
- Hațegan 1911 - Aurel Hațegan, *Istoricul Bisericii Române Greco-Catolice din Cleveland, Ohio*, Cleveland, 1911
- Iorga 1930 - Nicolae Iorga, *America și românii din America, Note de drum și conferințe*, Vălenii de Munte, 1930
- Karda 2012 - Bisnca Karda, „Aspecte mai puțin cunoscute ale vieții comunităților românești din America în primul val, 1900-1914”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane*, Sibiu, vol. XIX, 2012, p. 189-197
- Miller, Wheeler 1996 - Carol Poh Miller, Robert A. Wheeler, *Cleveland. A concise history, 1796-1996*, Bloomington, Indiana University Press, 1996
- Procesele-verbale ale Conferințelor preoților din U.S.A.*, 1914-1922
- Protocolul proceselor-verbale a(le) Parohiei Greco-Catolice din Cleveland, Ohio (1905-1935)*
- Registrum Baptizatorum of Saint Helena Church*, 1905-2021
- Registrum Matrimoniorum of Saint Helena Church*, 1905-2021
- Registrum Mortuorum of Saint Helena Church*, 1919-2021
- Statutele Societății Române Greco-Catolice de Ajutor și Cultură Sfânta Maria din Cleveland, Ohio*, Cleveland, 1940
- Sînea 2016 - Sînea Petru, *Istoria Bisericii Greco-Catolice din Statele Unite ale Americii, 1903-2016*, Alba Iulia, 2016